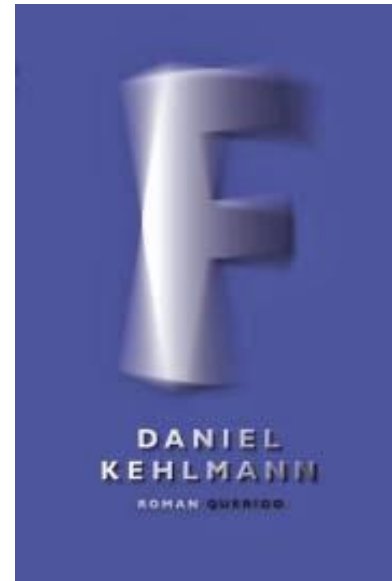

Getuige van het schrijfproces

Over 'F' van Daniel Kehlmann

Toen uitgeverij Querido mij vroeg de roman 'F' van Daniel Kehlmann te vertalen, voelde ik mij vereerd. Daniel Kehlmann! Ik kende zijn werk, was vooral erg gecharmeerd van zijn roman *Het meten van de wereld*. Die was vertaald door Jaques Vogelaar, een schrijver, essayist en vertaler die ik hoog heb zitten. Maar Jaques Vogelaar was ernstig ziek – inmiddels is hij overleden – en niet meer in staat de nieuwe roman van Kehlmann te vertalen.

Kehlmann was nog niet helemaal klaar met zijn boek, maar omdat uitgeverij Querido in de persoon van Patricia de Groot een uitstekend contact met hem onderhoudt en het boek zo spoedig mogelijk wilde uitbrengen, stelde Kehlmann zijn manuscript ter beschikking. Er zouden wellicht nog veranderingen in worden aangebracht, liet hij weten, maar die zou hij duidelijk aangeven. En zo geschiedde. Na enige tijd kreeg ik de door Kehlmann zelf gecorrigeerde tekst met daarin in rood een groot aantal kleine en ook een paar ingrijpende wijzigingen. Een paar maanden later, toen ik de vertaling eigenlijk al af had, ontving ik de tekst met de wijzigingen en correcties die door de redacteur bij uitgeverij Rohwolt waren aangebracht en door Kehlmann waren gefiatteerd. Dit hele gedoe zou je ingewikkeld en tijdrovend kunnen noemen, maar ik vond het interessant om getuige te zijn van de wording van de roman, getuige te zijn van het schrijfproces. Er was in dat proces zeker sprake van verbeteringen, hier en daar waren hele zinnen ingekort of omgegooid – vaak waren dat zinnen waarover ik ook al was gestruikeld – en ook grammaticale fouten – nobody is perfect – waren gecorrigeerd. Inhoudelijk was er nauwelijks iets veranderd, wel was ik blij dat een van de secretaresses van Eric, de vermogensbeheerder, een wat oudere vrouw met wie Eric anders dan met de jonge secretaresse het bed niet had gedeeld, niet langer beschreven was als een vrouw met een knot – een beschrijving die ik clichématig had gevonden. Blijkbaar was Kehlmann tot hetzelfde inzicht gekomen.

Nobody is perfect, dat bleek ook toen ik Kehlmann bij de presentatie van zijn boek ontmoette in het NRC-café en hem een passage voorlegde waarvan ik niet helemaal zeker was of ik die wel correct had begrepen en vertaald. Het ging om de beroemde Rubik-kubus. Een van de hoofdpersonen, de priester Martin, is dag en nacht – en zelfs tijdens het afnemen van de

biecht met die kubus in de weer ter voorbereiding op de regionale kampioenschappen waaraan hij deel wil nemen. De uiteenzettingen van Martin van technieken en snelle openingen bij het schuiven en draaien van de kubus stelden mij hier en daar voor problemen. Op internet heb ik vele sites doorgenomen om de juiste Nederlandse terminologie te vinden, maar die varieerde nogal en was niet altijd eenduidig. In het NRC-café legde ik Kehlmann dus een bepaalde mij niet helemaal duidelijke passage voor, waarbij hij mij bekende dat hij er na het verschijnen van de roman door een kennis op was gewezen dat de beschrijving niet klopte. Ik vroeg hem of hij door critici of lezers met een Rubik-manie op zijn vingers was getikt, maar dat was niet gebeurd. We trokken de conclusie dat literaire critici geen verstand hebben van de Rubik-kubus en dat Rubik-spelers geen romans lezen.

Veel problemen voor de vertaler leverde de tekst verder niet op. Wel – en weer had het te maken met de Rubik-kubus – kon ik geen oplossing vinden voor een grapje – een woordspeling – dat in het Duits mogelijk is omdat het woord ‘Würfel’ niet alleen voor ‘kubus’ staat, maar ook voor ‘dobbelsteen’. Nou ja, lezers van de vertaling van ‘F’ zullen er niets van merken, de roman kan wel met een grapje minder, het hele boek is in feite één grote grap, het is een superieur spel met taal en met personages, met toevalligheden en spelingen van het lot. De ‘F’ van de titel staat voor Fatum, De F staat ook voor ‘Friedland’ de familienaam van de vader en de drie broers die op bijzondere wijze met elkaar zijn verbonden, niet in de laatste plaats omdat de broers Eric en Martin eeniëge tweelingen zijn die voortdurend in elkaars hoofd en dromen rondspoken. Bovendien zijn zowel de vader als de drie zoons oplichters, ieder op zijn eigen wijze. Iwan is schilder en kunsthandelaar en verdient een fortuin met het vervaardigen van schilderijen die hij signeert met de naam van een bevriende kunstenaar, ook Eric heeft als vermogensbeheerder fortuin gemaakt, maar wordt door de financiële crisis gedwongen een piramidespel te spelen en staat op het punt ontmaskerd te worden. Martin, de priester, gelooft niet in God, hoopt dat het geloof nog over hem zal komen en wringt zich in alle bochten om geloofsvragen van parochianen en misdienaars enigszins bevredigend te beantwoorden.

Stof genoeg dus voor vaak hilarische situaties, waarbij Daniel Kehlmann, die vaak wordt geprezen om zijn lichte, bijna Angelsaksische manier van schrijven, er niettemin in slaagt belangrijke vraagstukken aan de orde te stellen. ‘F’ is daarmee een belangwekkende roman geworden, een ‘filosofische pageturner’ zoals een criticus schreef.

Vertalen. Is dat een vak? De meeste vertalers in Nederland hebben geen vertaalopleiding gevolgd. Ze hebben veelal een taal gestudeerd - waarbij literair vertalen geen onderdeel

vormde - en zijn op zeker moment aan het vertalen geslagen. Tegenwoordig zijn er vertaalopleidingen, al of niet verbonden aan een universiteit. Is vertalen te leren? Ik denk van wel, maar dan vooral ‘al doende’ en niet zonder de noodzakelijke diepgaande kennis van de brontaal en – het belangrijkste: een grote taalgevoeligheid en kennis van het Nederlands in al zijn gelaagdheden. Het is opmerkelijk dat vertalen vooral neerkomt op het maken van de juiste keuzes. Voor elke – ook eenvoudige - zin dienen zich ettelijke varianten aan waaruit de vertaler moet kiezen. Dat gebeurt bij een geoefende vertaler meestal in een *split second*, waarbij hij of zij zich lang niet altijd bewust is van de criteria op grond waarvan de keuze wordt gemaakt. Daarom is het altijd zo spannend en plezierig om met andere vertalers in discussie te gaan over de varianten. Daarbij worden de keuzecriteria expliciet benoemd en blijkt de voorkeur voor de vertaling van een zin of slechts één woord veelal te berusten op persoonlijke smaak.

Een zin, een passage of ook een hele roman kunnen altijd ook op een andere manier worden vertaald. Een vertaling is nooit af, is nooit definitief, een vertaling is slechts een van de vele mogelijkheden om de tekst van de ene taal in de andere over te zetten. *Übersetzen* is het Duitse woord voor vertalen, met de klemtoon op de ‘e’. Maar het Duits kent ook het woord *übersetzen* met klemtoon op de ü. Dan betekent het ‘overzetten’, met een pontje of een veer een rivier oversteken. En ja, daarbij loop je altijd het risico dat je iets in het water laat vallen of uit de boot valt en kopje-onder gaat. Ik denk daarom dat vertalers bij het overzetten altijd een beschermheilige nodig hebben.

Gerda Meijerink

Vertalersgeluktournee, april & mei 2014